

CHRUSTJOV OCH DEN NATIONELLA SJÄLBESTÄMMANDERÄTTEN

Av fil. dr JURIJ BORYS

I SITT MARATONTAL nyligen i För-
enta Nationernas generalförsam-
ling framlade Chrustjov ett förslag
att FN skulle tillerkänna de kolo-
niala länderna och folken total och
omedelbar oavhängighet. I tempera-
mentsfulla ordalag utgöt sig sovjet-
ledaren över de koloniala folkens
»eländiga och rättslösa läge». Han
påpekade att över hundra miljoner
människor alltjämt försmäktar i
kolonialt »slaveri». Han glömde
nämna de mer än hundra miljoner
människor som befinner sig i Sov-
jetunionens järngrepp, med allt
vad detta innebär.

Chrustjov påstod i stället att
»det är lätt för Sovjetunionen att
fordra en avveckling av den kolo-
niala förvaltningsregimen, eftersom
Sovjetunionen inte har några kolo-
nier». Därefter utmålade han hur
bolsjevikrevolutionen befriade de
icke-ryska folken från tsarismens
förtryck. Med stöd av siffror de-
monstrerade Chrustjov Sovjetunio-
nens nationalitetspolitik i prakti-
ken, hur t. ex. centralasiatiska so-
vjetrepubliker (Kazachstan, Uzbe-
kistan, Kirgisien, Turkmenien och
Turkmenistan) »nu har förvandlats

från efterblivna kolonier i det tsa-
ristiska Ryssland till avancerade,
industriellt utvecklade socialistiska
republiker».

Ingen vill bestrida att de ovan-
nämnda republikerna har utveck-
lats i fråga om elkraft och råvaru-
produktion. Det är kanske också
riktigt att den industriella produk-
tionen mellan 1913 och 1959 har 53-
dubblats i Jakutiens Autonoma
Republik, 109-dubblats i Komi
Autonoma Republik, 147-dubblats
i Tatariska Autonoma Republi-
ken, och 163-dubblats i Basjkiriens
Autonoma Republik. Det är för-
modligen också sant att de central-
asiatiska sovjetrepublikernas högre
utbildningsanstalter mångdubblats,
att antalet kvalificerade arbetare
och specialister i dessa republiker
har stigit. Det är riktigt att dessa
republikers potentiella styrka un-
der Sovjetstyret kraftigt ökat. Men
under samma tid har dessa re-
publikers nationella särart mycket
kraftigt beskurits. Vad nytta har
då dessa jakuter, syrjäner, tatarer
eller basjkirer av all den elkraft
och de råvaruprodukter som utvin-
nes på deras områden, när all rike-

dom från dessa avlägsna områden disponeras av den centrala regeringen? Vad är dessa »Autonoma Sovjetrepubliker» för sorts republiker? Man behöver inte vara f. d. fånge i koncentrationsläger i Komi ASSR för att veta att denna republik under Stalins tid var GPU:s (hemliga polisen) och senare MVD:s (Ministeriet för Inrikesärenden) koloni, som styrdes ej av de i huvudstaden Syktyvkar residerande Komimyndigheterna utan av Berias agenter.

Om vi kastar en blick på de konstitutionella bestämmelserna så finner vi att den av Chrustjov annonserade nationella friheten i Sovjetunionen är av ytterst diskutabelt värde. Det finns inte någon nationell jämlikhet i Sovjet ens på papperet. Medan man nu kräver lika rätt för alla de koloniala folken oavsett deras storlek eller kulturella status, indelar Sovjetunionen sina folk i olika kategorier, med olika statsrättslig status. Det är därför man i Sovjet använder den kända nationalitetsgraderingen: *unionsrepubliker* (Ukraina, Estland, Georgien osv.), *autonoma republiker* (Komi, Basjkirien, Tatarien, Karelen osv.), *autonoma områden* (Tjerkesk, Judisk, Tuvinsk osv.). Härtill kommer s. k. *folkdemokratier* (Polen, Tjeckoslovakien, Ungern osv.). De sistnämnda är mest suveräna, de har behållit en suverän stats alla yttre attribut fast de i praktiken är beroende av Sovjetunionen. De 15 unionsrepublikerna har *vissa* folk-

rättsliga element men då de ingår i Sovjetunionen är de de facto fullständigt beroende av Moskva och kan inte anses som suveräna stater ens formellt. De 17 autonoma republikerna är integrerande delar av unionsrepubliken och är utan några som helst folkrättsliga attribut. Autonoma områden, vilka i regel ingår i autonoma republiker, har samma status som alla andra territoriella områden, t. ex. oblast, okrug.

Partiets argument för denna egendomliga suveränitetsgradering var att olika nationaliteter befann sig i olika utvecklingsstadier och att det därför krävdes olika organisationsformer i deras förhållande till Unionen. Man skulle tro att partiet menade att nationaliteternas status skulle ändras automatiskt så snart de höjde sig över en viss civilisationsnivå. Ideologiskt är kommunisterna emot de små nationaliteternas utveckling och differentiering. I början av revolutionen pläderade Lenin för »alla nationers sammansmältning i en högre enhet vilken synbart växer med varje kilometer järnväg som byggs, med varje internationell trust, med varje ny fackförening». Hos Stalin får denna tes en kraftig förryskning. Han tolkade Lenin på så sätt att det ryska språkets dominans och favorisering accepteras som partiets linje. Han hävdade att under andra etappen av proletariatets diktatur, då denna etableras i hela världen, skall ett gemensamt

världsspråk formas, till en början kanske flera språk, ett för varje ekonomisk zon, och först så småningom förenas dessa centra i en gemensam världsomfattande socialistisk ekonomi med ett för alla nationer gemensamt språk. Under intryck av andra världskrigets patriotism har sovjetförfattare deklarerat att vid bildandet av detta världsomfattande språk skall det ryska språket spela en gigantisk roll. (*O sovetskom patriotizme*, Moskva 1950, s. 55.)

Som bekant har russifieringen av de icke-ryska områdena pågått oavbrutet och med en sådan kraft, att man börjar undra om ej Sovjetledarnas önskedrömmar snart förverkligas. 1959 års folkräkning visar att många nationaliteter redan förlorat majoriteten i sina egna republiker. Den av Chrustjov prisade och som exempel för Sovjets nationalitetspolitik utpekade Kazachiska unionsrepubliken har enligt folkräkningen endast 29,6% kazacher, medan ryssarna där uppgår till 43,1%, ukrainare till 8,2%. I Kirgisiska unionsrepubliken utgör kirgisierna 40,5%, ryssarna 30,2%, uzbekerna 10,6%, ukrainarna 6,6%. Mellan 1941 och 1959 har ryssarnas antal ökat i olika republiker på följande sätt (i procent):

	1941	1959
Kazachstan	19,7	43,1
Kirgisien	11,7	30,2
Lettland	12,3	26,6
Estland	8,2	21,7

	1941	1959
Ukraina	9,2	17,7
Turkestan	?	17,3
Azerbajdzjan	?	13,9
Uzbekistan	5,3	13,6
Tadzjikistan	?	13,3
Georgien	?	10,8
Vitryssland	?	9,1
Litauen	2,5	8,5

Av stort intresse härvidlag är Stalins argument för unionsrepublikernas existensberättigande. Han krävde att varje unionsrepublik skall domineras av den nationalitet vars namn republiken bär, att republiken skall gränsa till en främmande stat, samt att dennas befolkning skall uppgå till minst en miljon. Så fort en unionsrepublik förlorar sin nationella majoritet finns ej längre grund för dess existens som unionsrepublik, och den degraderas då till autonom republik. Detta system måste gynna den ryska federativa republiken, eftersom de flesta autonoma republiker inkorporeras i denna. Så var fallet med Karelo-Finska unionsrepubliken, bildad den 31 mars 1940, efter annekteringen av finska Karelen. Denna republik degraderades den 16 juli 1956 till autonom republik. Sovjetunionens Högsta Sovjet förklarade i detta sammanhang att denna förändring gjordes med hänsyn till befolkningens nationella sammanställning, mycket nära ekonomiska och kulturella band med den Ryska republiken, samt med hänsyn till befolkningens

önskan (*Vedomosti Verchovnogo Soveta SSSR*, 1956, No. 15, s. 239–241). Statistiken visar att majoriteten av befolkningen i den Kareliska republiken då var rysk. Man kan vänta sig att Sovjetregeringen när som helst degraderar flera unionsrepubliker som förlorat sin nationella majoritet.

Man skulle förmoda att det ryska elementets ökning sker på bekostnad av den Ryska republiken, på grund av förflyttningar. Statistiken visar emellertid att den ryska nationaliteten ökat även inom sin egen republik. Således utgjorde ryssarna i den Ryska republiken 1941 73,4%, 1959 hade de ökat till 83,4%. Man skulle kunna tro att den ryska nationalitetens nativitet är mycket större än de andras, men så är inte fallet. Ryssarnas ökning sker med hjälp av icke-ryssarnas russifiering. Sovjetunionens lag förbjuder all ras- och nationsdiskriminering men denna existerar i praktiken och med myndigheternas goda minne ökar den ständigt. Genom administrativa åtgärder, likvidering, utvisning till Sibirien, har de icke-ryska elementen systematiskt förföljts. Under Stalins regim vågade man inte demonstrera sin nationella tillhörighet, med undantag av den ryska. Det var och är fortfarande mycket opportunt att vid alla tillfällen deklarerar sig som ryss. Medan man får prisa Rysslands historiska gestalter oavsett deras sociala status och politiska övertygelse (Peter den store, Kutu-

zov), är det livsfarligt att uttala sina sympatier för någon icke-rysk och särskilt en av separatistiska idéer påverkad historisk person (t. ex. ukrainaren Mazepa). Man har på sista tiden rehabiliterat många bolsjevikiska s. k. folkfiender, men aldrig någon som har beskyllts för nationalism.

Sista folkräkningen visar att det ryska språkets dominans ständigt stiger bland de icke-ryska folken. Således betraktar 80% judar, 39% basjkirer, 29% kareler, 22% mordviner, 16% vitryssar, 12% ukrainare och 10% armenier ryskan som sitt modersmål. Samtidigt betraktar endast 0,02% ryssar något annat språk än ryska som sitt modersmål. Myndigheterna gör allt för att stärka uppfattningen att endast ryska språket är ett verkligt kulturspråk, medan de andra språken endast lämpar sig för hemmabruk.

De statliga bokförlagen och de myndigheter, som har hand om böckernas och tidningarnas spridning, ser till att de flesta publiceras på ryska. Enligt 1959 års folkräkning utgör ryssarna 53% av Sovjetunionens befolkning medan de andra nationaliteterna uppgår till 47%. En sovjetisk källa meddelar att år 1959 trycktes i Sovjetunionen 49 300 boktitlar eller 70% av alla boktitlar på ryska, med en sammanlagd upplaga som uppgick till 107,4 miljoner exemplar eller 82%, medan på de övriga nationaliteternas språk utkom 20% av antalet boktitlar och endast 16% av

hela upplagan. Och då var ändock hälften av de sistnämnda endast översättningar av ryska klassiker, bland vilka Lenin, Stalin och även Chrustjov intar de främsta platserna. Utav alla periodica för år 1959 har 80 % utgivits på ryska. Samma år trycktes i Sovjetunionen 7 562 tidningar varav 5 068 eller 65 % på ryska. Vad tidningsupplagorna beträffar utkom 46,4 miljoner exemplar eller 74 % på ryska. Detta innebär att de ryska tidningarna Pravda, Izvestija, Komsomolskaja Pravda, Trud, Literaturnaja Gazeta och andra översvämmar de icke-ryska områdena vars egna tidningar inte kan konkurrera med dessa varken i fråga om statliga medel eller redaktionsapparat.

En ännu viktigare faktor som komplicerar de rent formella bestämmelserna om nationaliteternas frihet, är det Kommunistiska partiet. Det är allmänt bekant att partiet är fullständigt centraliserat till Moskva och att makten ligger hos Centralkommittén och Partisekretariatet med Chrustjov i spetsen. Det är också bekant att partiet är despotiskt och bestämmer i varje samhällsfråga. Genom sina partiavdelningar når partiet överallt, även till den mest avsides belägna kommun, och ingriper i de obetydligaste frågor. Med hjälp av sina partiorganisationer härskar det även inom varje s. k. suverän unionsrepublik. Med hjälp av sina agenter, partisekretärerna, kontrollerar det varje steg, varje åtgärd av

de s. k. suveräna republikernas regeringar.

Man skulle vilja ställa några frågor till f. d. partisekretären i det ukrainska kommunistiska partiet, Nikita Chrustjov. Vem är egentligen förste partisekretären i Kazachstan eller Ukraina? Är det inte så att partisekretären i Ukraina, Podgornyj (den som fick lov att följa med på äventyrsresan till New York och applådera sin chefs diplomatiska bravader), inte kan stanna en dag längre på sin post än Chrustjov behagar? Är inte de första partisekretärerna i de andra unionsrepublikerna ryska »guvernörer»? Vem utnämner och entledigar dessa republikers härskare? Är det inte Chrustjov och hans kolleger från CK? Vad har egentligen alla dessa kazacher, uzbekier, ukrainare, ester och de andra att säga i en så viktig fråga som utnämningen av sina statschefer och andra viktiga befattningshavare?

Är det inte rysk kolonialism när t. ex. 1947 i den Kazachiska republikens jordbruksministerium endast 8 % av de anställda var kazacher? Chrustjov hävdar att Kazachstan, Uzbekistan, Kirgisien, Tadzjikistan och Turkmenien under läsåret 1959 hade tillsammans 211 000 studerande. Det kan vara riktigt, men han glömde tillägga en viktig sak, nämligen att flertalet av dessa studerande är söner till ryska kolonister och funktionärer. Vi kan hänvisa till partiorganet, *Partijnaja zjizn* (1947, No. 8, s. 29–30), där

partisekreterare i Kazachstan klagade över att under läsåret 1945–1946 av 33 000 elever i FZO:s (Fabrikernas och verkstädernas utbildningsverksamhet) skolor och yrkesskolor endast 4 300 var kazacher. Under samma läsår utexaminerades vid högre skolor 1 687 specialister varav endast 142 var kazacher. Under de sista tre åren utbildades vid tekniska skolor 2 000 specialister utav vilka endast några tiotal var kazacher.

Man skulle kunna fortsätta med illustrationer från det Sovjetiska nationalitetsparadiset. Vad Chrustjov kallar den rättvisaste lösningen av nationalitetsfrågan är i praktiken ingenting annat än en mycket raffinerad kolonialism. Allt vad Sovjetunionens nationaliteter åstadkommer i tekniskt avseende utnyttjas av den centrala sovjetregeringen för dess egna syften. Regeringen i Moskva kan disponera över republikernas ekonomiska resurser helt godtyckligt genom den centralt planerade hushållningen, som är underordnad Sovjetunionens regering och Gosplan (Statens planeringskommitté).

Vad kolonialismens avveckling beträffar kan man konstatera att om den nuvarande tendensen fortsätter, så existerar snart inga kolonier alls utanför det kommunistiska väldet. Att denna utveckling skapar ett svårt dilemma för so-

vjetledarna i framtiden, är självklart. Det måste vara just en sådan reflektion som gör att Chrustjov tappar fattningen så fort man så mycket som snuddar vid nationalitetsproblemen inom den kommunistiska sfären.

Efter att ha terroriserat små folk, efter att med militär makt återfört de avsöndrade republikerna, och senast kuvat det ungerska folket, generar sig Nikita Chrustjov inte alls för att påstå att i hans mångnationella imperium förekommer varken gräl eller fiendskap mellan folken, eller tendenser till separation. Man behöver inte påminna Chrustjov om hans egen karakteristik av Stalins regim vid XX:e partikongressen, då han, på tal om Krimtatarernas, tjetjenernas och andra små nationaliteters likvidering efter andra världskriget sade, att Stalin skulle ha likviderat även ukrainarna, om de inte vore så många att man inte kunnat finna utvisningsplats åt dem. Chrustjov hyser väl inga illusioner om att många av de afrikanska och asiatiska ledarna tror att Sovjetunionen är något paradiset där inget nationellt oberoende behövs. Låter det inte alltför barockt att kongoleserna och andra afrikanare skulle ha större längtan efter självständighet än ukrainare, ester och andra?